

Ervaringen met elders telen

Een inventarisatie bij telers in de Bollenstreek

R.Schreuder
F. Vogel

© 2004 Wageningen, Praktijkonderzoek Plant & Omgeving B.V.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Praktijkonderzoek Plant & Omgeving.

Praktijkonderzoek Plant & Omgeving B.V. is niet aansprakelijk voor eventuele schadelijke gevolgen die kunnen ontstaan bij gebruik van gegevens uit deze uitgave.

PPO Publicatienr. 330626

Dit onderzoek is gefinancierd vanuit LNV-DLO 374 door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Projectnummer: 330626

Praktijkonderzoek Plant & Omgeving B.V.

Sector Bloembollen en Bomen

Adres : Prof van Slogterenweg 2, Lisse

: Postbus 85, 2160 AB Lisse

Tel. : 0252 - 46 21 21

Fax : 0252 - 46 21 00

E-mail : info.ppo@wur.nl

Internet : www.ppo.dlo.nl

Inhoudsopgave

pagina

1	INLEIDING	5
2	DOELSTELLING EN AANPAK	7
2.1	Doelstelling	7
2.2	Aanpak	7
3	RESULTATEN	9
3.1	Teelt.....	9
3.2	Kwantiteit en kwaliteit.....	9
3.3	Perceelskeuze.....	9
3.4	Werkzaamheden	10
3.5	Productiekosten	10
3.6	Onvoorziene problemen.....	10
3.7	Risico's	11
3.8	Oplossen.....	11
3.9	Consequenties.....	12
3.10	Blijven?.....	12
3.11	Toekomst.....	13
4	CONCLUSIES	15

1 Inleiding

Uit eerdere studies komt naar voren dat de ontwikkeling van duurzame bollenteelt in het westen van Nederland ruimte gaat kosten. De ontwikkeling naar duurzaamheid wordt mede ingegeven door de wensen vanuit maatschappij en hebben te maken met water, recreatie en natuur.

Andere ontwikkelingen (met name woningbouw, natuurbeheer en infrastructuur) leggen in de Bollenstreek ook ruimtelijke claims op bollengrond. Goede bollengrond is daarmee een schaars goed en zal steeds schaarser worden (meer vraag en minder aanbod).

De teelt van bollen stelt bepaalde eisen aan grond, water en klimaat. Elk gewas heeft daarbij z'n specifieke eisen waarvan de gemeenschappelijk deler te vinden is op de duinzandgronden.

Vanwege schaarste van goede bollengrond in de regio zoeken bollenbedrijven een deel van hun groei buiten de traditionele teeltgebieden op de duinzandgronden. Niet voor elk bolgewas gelden strikte specifieke eisen voor grond en klimaat. Tulpen worden bijvoorbeeld voor de helft van het areaal op klei geteeld waarvan een belangrijk deel in Flevoland en Wieringermeer. De ontwikkeling van de nettenteelt maakte dit mogelijk. Lelies en gladiol worden voor een belangrijk deel in het oosten en zuiden geteeld. Momenteel zijn telers aan het experimenteren met gewassen die traditioneel op de duinzandgronden worden geteeld, elders te telen. Daarmee vindt een steeds groter deel van de teelt van bedrijven gevestigd in de traditionele gebieden elders plaats, al dan niet op basis van contractteelt.

In de Bollenstreek is de ruimtevraag vanuit andere delen van de samenleving groot en hard (woningbouw). Ook vanuit de bollensector is behoefte aan meer grond. Als gevolg van de harde claims van buiten de bollensector kunnen bedrijven alleen uitbreiden door het overnemen van andere bedrijven of door een deel van hun teelt te verplaatsen naar buiten de regio. Van de 600 bloembollenbedrijven in de streek worden er bijna 200 geleid door telers van boven de 50 jaar zonder opvolger. Die stoppen tussen nu en 2010 met hun bedrijf en daarmee komt ruim 500 van de huidige beteelde 1700 hectare bollengrond vrij. Dit biedt de blijvers mogelijkheden tot schaalvergroting binnen de bollenstreek om zodoende voldoende lange termijn perspectief binnen de regio te kunnen hebben. De hoge grondprijzen in de Bollenstreek maken echter dat schaalvergroting niet altijd te realiseren is en niet altijd een positief effect heeft op het rendement. Vanuit de Bollenstreek worden zo'n 2.700 ha bloembollen geteeld. Hiervan vindt 1.900 ha plaats in de streek zelf en 800 elders. Een belangrijk deel hiervan betreft tulp maar ook hyacint wordt deels niet in de eigen regio geteeld. De hyacintenteelt van de Bollenstreek vindt ook plaats in Kennemerland en het Noordelijk Zandgebied.

De bollenteelt in de Bollenstreek zal zich niet ontwikkelen in de vorm van grote bedrijven die bulk produceren of die alleen bestaan van de bollenteelt. Op de lange termijn is dat niet duurzaam. De grond is daar veel te duur voor zodat de tulpenteelt er niet concurrerend is met de teelt op klei of de tulpen die op veel goedkopere zandgronden elders worden geteeld.

De broei van bolbloemen is een belangrijke nevenactiviteit van bloembollenbedrijven in de Bollenstreek. In 1999 had 58% van de bedrijven enige vorm van tulpen- en/of narcissenbroei. Van de in Nederland gebroeide hyacinten komt bijna 90 % uit de Bollenstreek. Voor het bedrijfsrendement is deze verwevenheid een noodzaak. De toekomst in de bollenstreek is aan kleinere bedrijven die niet alleen bollen telen, maar die ook bollen broeien of andere activiteiten hebben. Deze categorie rendeert goed. De structuur van deze bedrijven is een combinatie van glastuinbouw en open teelt geworden, waarbij beide takken nauw op elkaar zijn afgestemd. Het is een misvatting dat kleinere bedrijven geen toekomst hebben, hetzij in hun huidige omvang hetzij na uitbreiding. Ook kleinere bedrijven kunnen behoefte hebben aan vergroten van de activiteit. Als het al mogelijk is, gaat uitbreiding van glasopstand vaak ten koste van het beteelde areaal. Op peil houden van glasopstanden of beter nog de verhouding tussen teelt en winteractiviteit (glas) gelijk houden kan tegen hoge kosten gebeuren in de eigen regio. Een goed alternatief is elders naar mogelijkheden zoeken om te kunnen telen.

Inzicht in de mogelijkheden om bolgewassen buiten de traditionele gebieden te telen en wat de gevolgen hiervan zijn voor de bedrijfsvoering ontbreekt. Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

heeft behoefte aan inzicht in de mogelijkheden die er zijn om vanuit de Bollenstreek elders te telen, welke problemen telers hierbij ondervinden en wat de mogelijke knelpunten zijn.
In deze studie wordt hiervan een beeld gegeven aan de hand van praktijk ervaringen.

2 Doelstelling en aanpak

2.1 Doelstelling

Doel van deze studie is inzicht krijgen in de voor- en nadelen voor bloembollenbedrijven om vanuit de Bollenstreek elders in Nederland te telen. Wat zijn de mogelijkheden en onmogelijkheden van telen op afstand en wat zijn de gevolgen voor de bedrijfsvoering, financiën inzet van arbeid en logistiek. De gewassen tulp, hyacint, narcis en lelie staan hierbij centraal.

Tegen welke knelpunten lopen telers aan en hoe kan de overheid bijdragen om die knelpunten weg te nemen of te vergemakkelijken.

Om dit inzicht te verkrijgen dienen een aantal onderzoeksvragen beantwoord te worden:

1) Wat zijn mogelijkheden en onmogelijkheden van telen op afstand en de gevolgen voor:

- productkwaliteit en opbrengst
- bedrijfsvoering
- middelengebruik
- financiën
- inzet van arbeid
- logistiek

2) Hoe kijken bloembollenbedrijven naar toekomst met betrekking tot bedrijfsontwikkeling in de Bollenstreek in relatie tot elders telen.

2.2 Aanpak

De in omvang belangrijkste gewassen in de Bollenstreek tulp, hyacint en narcis staan in dit onderzoek centraal. Het onderzoek richt zich op de ontwikkeling in de Bollenstreek, daarom zijn vooral telers in de Bollenstreek geïnterviewd. Ook zijn enkele telers vanuit Kennemerland bezocht. Zij zitten immers met een vergelijkbare problematiek. Omdat de lelieteelt zich vanuit de traditionele teeltgebieden reeds heeft verspreid over de rest van Nederland en lelieteelers daarvoor inmiddels veel ervaringen hebben met telen op afstand is ook naar hun ervaringen gevraagd. De bevroegde lelieteelers zijn geselecteerd vanuit de regio West-Friesland.

Gekozen is voor de inzet van een gestructureerd interview waarbij vooraf vragen zijn geformuleerd met aandachtsvelden. De vragen zijn door de auteurs (bedrijfskundigen) in samenwerking met de gewasonderzoekers lelie, tulp, hyacint en narcis samengesteld om naast aspecten rondom de bedrijfsvoering ook aan de teeltaspecten voldoende aandacht te schenken. De vragenlijst is opgebouwd uit de volgende onderdelen:

- Hoe ziet de bedrijfsvoering er nu uit?
- Hoe ziet de toekomststrategie van het bedrijf eruit: elders telen of intensiveren?
- Indien elders geteeld wordt:
  - o waar is dit dan
  - o welke teelt/oogst en andere werkzaamheden worden uitbesteed?
  - o waar wordt het product verwerkt
  - o waar wordt het opgeslagen?
  - o wat houdt dit in voor het transport, de arbeid, tijd, marktpositie?
- Voor- en nadelen om in de Bollenstreek gehuisvest te blijven
- Toekomstverwachting in relatie tot bedrijfsontwikkeling

De vragenlijst die bij de interviews is aangehouden staat in bijlage 1. In totaal zijn vanuit het bestaande netwerk van de gewasonderzoekers 20 telers gevraagd naar hun ervaringen. De meeste interviews zijn

gehouden door adviesbureau Wettertulp. In de tabel zijn enkele bedrijfsgegevens van de geïnterviewde bedrijven weergegeven.

	Vestigingsregio	Bedrijfsomvang (ha)	Tulp	Hyacint	Narcis	Lelie	Overig
1	Kennemerland	>50	1	1	1	2	2
2	West-Friesland	>50				4	
3 ²⁾	Bollenstreek	5-10	2		2		1
4 ¹⁾	Bollenstreek	>50	2	2	2		
5	Bollenstreek	20-50		2	1		
6	Kennemerland	>50	3				2
7	Bollenstreek	20-50	3		3		3
8	West-Friesland	20-50				4	
9	Bollenstreek	10-20					3
10	Bollenstreek	20-50	2	3	3		
11	Bollenstreek	20-50	1	1		3	
12	Bollenstreek	10-20	1	2	1		1
13	Kennemerland	>50	2	1	1	2	1
14	Bollenstreek	>50	2				4
15	West-Friesland	20-50				2	
17	West Friesland	20-50				4	
18	West-Friesland	>50				4	
19 ¹⁾	Bollenstreek	>50					
20	Bollenstreek	10-20	2		4	5	

1 = rondom hoofdvestiging

2 = rondom hoofdvestiging en elders in Nederland

3= rondom hoofdvestiging, elders in Nederland en in het buitenland

4= elders in Nederland

5 = alleen in buitenland

¹⁾ Teelt alleen in traditionele teeltgebieden op zand of in de nabijheid daarvan

²⁾ In het verleden wel elders geteeld, vanwege krimp niet meer.

3 Resultaten

De gehouden interviews zijn kwalitatief van aard. Per onderwerp zijn de reacties van de telers naast elkaar gezet en is zoveel mogelijk een rode draad aangegeven. In dit hoofdstuk is de structuur van het interview aangehouden.

3.1 Teelt

Uit de interviews kwam naar voren dat tulpen vaak vanuit de Bollenstreek elders worden geteeld. Het bijzondere assortiment of fijner spul zoals tuintulpen worden juist wel in de Bollenstreek gehandhaafd. De schaal waarop hyacinten momenteel elders worden geteeld is vergeleken met tulp beperkt. Het betreft vooral teelt in het Noordelijk Zandgebied. Bedrijven met hyacint zijn zoekende om deze teelt ook buiten de traditionele teeltgebieden te laten plaats vinden.

Opvallend bij narcis is dat dit gewas ook in het buitenland wordt geteeld.

Bij de overige gewassen vindt teelt op afstand ook wel plaats. Dit beperkt zich niet alleen tot verplaatsing naar het Noordelijk Zandgebied maar ook naar de rest van Nederland.

De geïnterviewde leliebedrijven geven aan het merendeel op afstand te telen. De helft van de geïnterviewde lelietelers geeft aan geen enkele teelt in de buurt van de hoofdvestiging uit te voeren.

3.2 Kwantiteit en kwaliteit

De telers geven in het algemeen aan dat de kwaliteit van de elders geteelde bloembollen beter is dan de rondom huis geteelde bloembollen. Vooral de bolgezondheid is beter. De virusdruk is in de buitengebieden lager evenals de kans op zuur. Voor de hyacintenteelt geldt bovendien dat pythium in tegenstelling tot in de bollenstreek geen enkel probleem is. Wel worden opmerkingen gemaakt wat betreft de huidkwaliteit: de juiste grondkeuze wordt in relatie hiermee genoemd als een factor.

De opbrengst is in het algemeen gelijk tot veelal beter dan de teelt bij huis. Teleren geven aan dat verse, lees ziektevrije grond, bij kwaliteit en opbrengst een wezenlijke rol speelt. Voor de voor export bestemde bollen geldt dat deze grondvrij moeten zijn. Dit is niet op elke grondsoort mogelijk. Met spoelen is een deel van dit kwaliteitsprobleem te ondervangen.

Lelietelers geven aan dat vanwege de ziektedruk in de traditionele teeltgebieden het merendeel van de lelies daar niet meer geteeld kan worden. Vergelijken heeft daarom geen zin. Voor zover dit wel kan, wordt gezegd dat zowel de kwaliteit als de kwantiteit van de lelies geteeld in het oosten beter is dan die uit het Noordelijk Zandgebied.

3.3 Perceelskeuze

De meeste telers geven aan dat voor de perceelskeuze, grondsoort de belangrijkste factor is waar naar gekeken wordt. Genoemd worden o.a. dalgrond en de grofheid van de grond. In verband hiermee wordt ook bodemstructuur vermeld.

Tweede belangrijke punt waar telers naar kijken bij het selecteren van percelen is water. De aanwezigheid van voldoende water of de mogelijkheid dit te verkrijgen is op de hoge gronden belangrijk.

Naast beschikbaarheid van water wordt ook gekeken of de percelen mogelijk last kunnen hebben van een wateroverschot.

Ten derde wordt de versheid van de grond meegewogen. Versheid van de grond speelt een belangrijke rol in relatie tot kwaliteit en opbrengst en bepaalt daarmee de meerwaarde van elders telen. De voorvrucht wordt daarom ook meegewogen bij de selectie en heeft ook een verband met bodemstructuur en bewerkbaarheid in de herfst.

Andere zaken waar telers percelen en gebieden op selecteren zijn divers.

Bij telen in het buitenland wordt ook gekeken naar het klimaat. Gewogen worden onder andere de warmte van het voorjaar/zomer, vervroeging ten opzichte van Nederland en kans op nachtvorst.

Voor de teelt van narcis is een bijkomend element dat de grond niet te veel kalk mag bevatten.

De al bestaande samenwerking met de contractteler wordt eveneens vaak genoemd als een belangrijk criterium. Een goede relatie tussen contractgever en contractnemer is van groot belang voor het wel slagen van de teelt. Telers hechten groot belang aan een goede, langdurige relatie met de contractnemers.

Verder is voor een aantal telers reistijd en bereikbaarheid een aspect waar ze naar kijken. De maximale reistijd bepaald de gebieden waarbinnen naar geschikte percelen gezocht kan worden. Voor de bereikbaarheid geldt met name dat de percelen zelf goed bereikbaar moeten zijn. Afstand tot de hoofdvestiging speelt duidelijk een geringere rol.

3.4 Werkzaamheden

De contractgevers laten de meeste werkzaamheden door de contractnemer uitvoeren. Dit geldt voor bijna alle ondervraagde telers. Het ontsmetten van de bollen voeren de meeste contractgevers nog zelf uit. Het ziekzoeken doen de contractgevers vaak zelf. In sommige gevallen voert de contractnemer het ziekzoeken zelfstandig of samen met de contractgever uit. Voor de teelten in het buitenland wordt het ziekzoeken overgelaten aan de contractnemer.

Samengevat worden de werkzaamheden van planten tot aan het rooien en spoelen in de meeste gevallen door de contractnemer uitgevoerd. De lelietelers voeren het planten vaak nog zelf uit.

3.5 Productiekosten

Telen op afstand brengt extra kosten met zich mee. Voor de hand liggen de extra transportkosten van de bollen (plantgoed en opbrengst), de eventueel in te zetten eigen machines vanaf de hoofdvestiging en de extra reistijd bij bezoeken van de percelen. De meeste geïnterviewden geven aan dat deze extra kosten veelal worden gecompenseerd door de lagere kosten voor de grond (inclusief teeltwerkzaamheden) en een, door de verse grond, hogere opbrengst. De extra transportkosten worden beïnvloed door de hoeveelheid aanhangende grond (tarra). Het verlagen van het tarragehalte zorgt voor lagere transportkosten. Andere toegerekende kosten als meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen worden niet genoemd als mogelijke oorzaken voor verschillen in kostprijs.

Het telen op afstand wordt door enkele telers gezien als stimulans tot efficiënter werken bij de teelthandelingen. De drijfveer hiervoor is het beperken van de totale reistijd naar de percelen elders of het zo kort mogelijk weg zijn van huis.

Bij het verplaatsen van de teelt naar het buitenland speelt in enkele gevallen kostprijs een beslissende rol. De goedkope grond en arbeid in Oost-Europa zijn daarbij genoemd.

3.6 Onvoorziene problemen

Bloembollen worden van oudsher geteeld op percelen waarvan de geschiedenis en de "nukken" goed bekend zijn. Wanneer geteeld wordt in een vreemde omgeving is de teler minder bekend met de grond en de mogelijke problemen die dit met zich mee kan brengen. Een voorbeeld die een teler aangaf was de aanwezigheid van oude veenputten op een perceel. Een goede voorbereiding kan een hoop ellende voorkomen. De criteria op grond waarvan telers percelen kiezen maakt duidelijk dat bollentelers zich hier goed van bewust zijn. Toch kunnen er ondanks goede voorbereiding onverwachte problemen optreden of zaken minder makkelijk lopen dan verwacht. Veel telers hebben aangegeven dat ze het belang van het goed begeleiden van de teelt en het volgen van het gewas hebben onderschat. Niet alleen nieuwe contractnemers hebben begeleiding nodig, maar ook de meer ervaren contractnemers.

De organisatie die komt kijken bij telen op afstand is enkele telers zwaar gevallen. Vooral de organisatie rondom het rooien wordt als een lastig punt ervaren. Telen op afstand maakt dat de teelt minder

beheersbaar is voor de bollenteler en vraagt een gedegen planning.

Door in andere gebieden te telen krijgen bollentelers te maken met andere voorvruchten. Het effect van deze gewassen op de bollenteelt is bij telers (niet altijd) voldoende bekend en kan daarmee tot verrassingen leiden. Dit geldt ook voor het lokale klimaat. Te denken valt daarbij aan bijvoorbeeld de kans op hagel, windverwachting en de kans op waterschade.

Veel telers geven aan belang te hechten aan een goede relatie met contractnemers. Een goede relatie, op basis van wederzijds vertrouwen, vermindert de kans op onvoorziene problemen en voorkomt onduidelijkheden zoals die er kunnen zijn rondom een AM-vrij verklaring.

3.7 Risico's

Uit de gehouden interviews komen een aantal risico's naar voren. Een aantal van deze risico's zijn gebonden aan het klimaat en het geteelde product. Genoemd worden de kans op extremere weersomstandigheden en de plant- en oogstzekerheid in relatie tot wateroverlast.

De onbekendheid met het klimaat, de grond en hoe het product zich onder de omstandigheden gedraagt wordt aangegeven als een risico.

Het goed kunnen beheersen van de processen wordt door veel telers aangegeven als een belangrijk punt bij elders telen. Het niet kunnen beheersen wordt gezien als een groot risico, afhankelijk zijn van anderen wordt als lastig ervaren. Contractnemers met beperkte ervaring wordt met name als een risico gezien.

Om risico's te spreiden zetten telers hun teelten weg bij meerdere contractnemers. Nadeel hiervan is meer inspanning bij het beheersen en het opbouwen en onderhouden van relaties. Ook neemt de reistijd toe. Enkele telers geven aan dat de kans op vermenging tussen partijen bij elders telen groter is dan bij teelt rond de hoofdvestiging. Dit is te voorkomen door goed plannen, goede logistiek en duidelijke afspraken en heeft daarmee alles te maken met een goede procesbeheersing.

Bij de teelt van hyacint op afstand gaf één teler aan dat het risico op ziekten groter is. Niet vanwege de ziektedruk maar vanwege de geringere gewascontrole. Ook onbekendheid met grondgebonden ziekten die aanwezig kunnen zijn wordt gezien als een mogelijk risico.

Een ander probleem dat de telers aangeven is het ontbreken van een bolleninfrastructuur in de buitengebieden en in het buitenland. Hierbij gaat het om bijvoorbeeld loonwerk, adviesdienst, netwerk etc. De kans op conflicten met burgers (toeristen) in relatie tot bespuitingen is ook genoemd. Dit speelt overigens ook in de traditionele teeltgebieden.

Enkele telers hebben de vrees uitgesproken dat door de mogelijkheid om hyacint elders te kunnen telen het areaal flink zou kunnen uitbreiden met een flinke prijsdaling tot gevolg.

3.8 Knelpunten

Aan de telers is gevraagd welke risico's en bedreigingen opgelost zouden moeten worden om elders telen makkelijker te maken. Daarbij is ook duidelijk gekeken naar de rol die de overheid zou kunnen spelen om dit te faciliteren.

De huidige regelgeving maakt het voor bedrijven in de Bollenstreek die door elders te telen hun bedrijf hebben vergroot, moeilijk deze uitbreiding van de teelt een noodzakelijk vervolg te geven in uitbreiding van de bedrijfsgebouwen (verwerking, bewaring en broei). Wat betreft ruimte problematiek in de Bollenstreek zou de overheid uit moeten gaan van de bedrijven in de bollenstreek in plaats van het beteelde areaal. Risico's bij de teelt elders kunnen voor een deel worden opgelost door samenwerking met collega telers die in dezelfde omgeving actief zijn. Samenwerking door bijvoorbeeld het gezamenlijk inschakelen van een voorlichter of teeltbegeleider voor regelmatige gewascontrole en teeltbegeleiding, transport en machineverbruik.

Naast deze knelpunten die een directe relatie hebben met elders telen zijn door de geïnterviewde ook een aantal onderwerpen genoemd die hier minder direct verband mee houden. Om de Bollenstreek agrarisch te houden zou grond die vrijkomt vanuit bedrijfsbeëindiging agrarisch moeten blijven. De overheid kan hier een rol inspelen. Via bijvoorbeeld een grondbank zou jonge ondernemers de mogelijkheid geboden kunnen worden deze grond te kopen.

Aangegeven wordt dat versnippering volgens de ondernemers voor geen enkel plangebied wenselijk is. Dit geldt voor gebieden met de functie natuur maar ook voor gebieden met een agrarische productie functie. In beide gevallen zou de overheid moeten streven naar concentratie van functie.

De telers geven aan hinder te ondervinden van het omzetverbod op grasland. Dit beperkt de mogelijkheden bollen te telen in zowel de Bollenstreek als in andere delen van het land en beperkt daarmee de beschikbaarheid van goede bollengrond.

Verder wordt het gewasbeschermingsbeleid genoemd als rem op de ontwikkeling van de bollenteelt. Niet zozeer de toegelaten middelen als meer het ontbreken van duidelijkheid wordt als storend ervaren.

3.9 Consequenties

Elders telen is voor bedrijven in de Bollenstreek een mogelijkheid hun omzet te vergroten en daarmee rendement minimaal te handhaven. Dit betekent voor de streek een continue vitaliteitimpuls en een versterking van de bedrijven in de Bollenstreek. Uitbreiding van verwerkingsruimte, bewaring en broeierij is voor deze bedrijven dan wel noodzakelijk. Mocht dit door beperkingen van de diverse lokale overheden wegvallen dan zou dit op termijn kunnen leiden tot veel vertrekkers of stoppers. Door enkele gewassen meer op afstand te gaan telen ontstaat er op de kavels in de bollenstreek meer mogelijkheden voor een ruimere vruchtwisseling.

Een van de consequenties van elders telen is dat er op het bedrijf meer geregeld moet worden. Elders telen vraagt om een goede afstemming van de werkzaamheden in verband met efficiënt gebruik van machines en arbeidsinzet. Elders telen verhoogt de druk op de ondernemer en personeel vanwege de grotere reisafstanden. Naar mate er meer werkzaamheden aan de contractnemer worden uitbesteed worden de eigen machines minder rendabel.

Om het gevoel de teelt op afstand te kunnen beheersen schrijven veel telers “kalender spuiten” voor aan hun contractnemers. In combinatie met de geringere kennis van product (contractnemers) en de relatie product/grond/klimaat (teler) maakt dat telen op afstand vaak met een hoger middelen gebruik gepaard gaat dan de teelt dicht bij huis.

Op afstand telen maakt dat de bloembollen langer onderweg zijn. Het spoelen vindt vaak plaats in de buurt van de teelt. Het is dan echter niet altijd mogelijk de bollen goed te drogen omdat goede drooginstallatie ontbreken. Dit verhoogt de kans op ziekten als zuur in de partijen. Dit probleem is op te lossen door als teler (of groep telers) te streven naar clustering van de elders te telen bollen en zo ook in de buitengebieden goede drooginstallaties rendabel te maken. Meer elders telen leidt tot een verschuiving in investeringen, meer in schuur en bewaring en minder in machines voor op het land. Clustering draagt tevens bij aan verbetering van de beheersbaarheid van de teelt elders en maakt het mogelijk om te komen tot een regionaal “bollencomplex”.

3.10 Blijven?

Wanneer telers op afstand gaan telen is de vraag legitiem of zij overwegen om de gewassen te volgen en het bedrijf te verplaatsen. De geïnterviewde telers geven allen aan vooralsnog geen plannen te hebben het bedrijf te verplaatsen.

De meeste telers geven prive-omstandigheden aan als reden om niet de gewassen te volgen. Ook de aanwezigheid van handel en export wordt vaak aangegeven als belangrijke reden om in de Bollenstreek gevestigd te blijven. In feite geven de telers aan dat de aanwezigheid van het bollencomplex en hun verwevenheid daarmee de belangrijkste reden is om met hun bedrijf in de Bollenstreek te blijven. Slechts 1 teler geeft aan dat door de moderne communicatie middelen dit argument voor hem niet meer opgaat. De mogelijkheden die momenteel voorhanden zijn om hyacinten buiten de traditionele gebieden op zand te telen is beperkt. Dit heeft alles te maken met de specifieke eisen die de hyacint stelt aan grond en klimaat in combinatie met het ontbreken van kennis om dit gewas elders te telen.

Daarnaast spelen de investeringen in de bedrijfsgebouwen en andere plaatsgebonden investeringen een rol in de besluitvorming.

Voor de huidige generatie ondernemers is bedrijfsverplaatsing niet aan de orde. Voor de vorige generatie

ondernemers die vanuit de Zuid vertrokken zijn naar de buitengebieden wordt opgemerkt dat deze na hun bedrijfsbeëindiging terugkeren naar de oude gebieden. Het ontbreken van een centrumfunctie van de bollenhandel in die gebieden wordt aangegeven als belangrijkste reden voor terugkeer.

3.11 Toekomst

De meeste bedrijven geven aan de komende jaren verder te zullen groeien in areaal. Deze groei zal vrijwel geheel buiten de bollenstreek worden gezocht. Ook zoeken enkele bedrijven het in andere gewassen en uitbreiden van de broeierij of een andere tak zoals handel.

Algemene lijn is dat gestreefd wordt naar groei om de gedane investeringen rendabeler te maken (bijv. sorteermachines en bewaring). Het bestemmingsplan wordt daarbij als remmende factor beschouwd omdat hierin niet wordt voorzien in uitbreiding van gebouwen en glasopstanden wat voor de groeiende bedrijven noodzakelijk is. Uit efficiëntie overwegingen is het niet praktisch om gebruik te maken van de gebouwen en glasopstanden van de stoppende bedrijven. Uitbreiding van de gebouwen op de hoofdvestiging is wenselijk om een gezonde, rendabele bollensector in de Bollenstreek te handhaven. Bij uitbreiding tot boven 3.000m² glas is volgens de huidige regelgeving verplaatsing naar aangewezen glaslocaties aan de orde.

4 Conclusies

Uit de interviews komt naar voren dat vrijwel alle gewassen kunnen elders worden geteeld. De opbrengsten kunnen hoger zijn dan in de Bollenstreek, de kwaliteit van de leverbare bollen kan variëren. Het middelen gebruik is in de regel bij elders telen hoger. De ervaring van de contractnemer met de bollenteelt en de risicobeleving van de contractgever spelen daarbij een belangrijke rol. De bollentelers (contractgevers) geven aan dat de volgende aspecten belangrijk zijn bij het elders telen:

- Specifieke eisen klimaat
- Specifieke eisen grondsoort
- Grond en water belangrijk in perceelskeuze
- Goede relatie met contractnemer vereist (vertrouwen)

De meeste geïnterviewden geven aan een lagere tot gelijke kostprijs te realiseren. De werkzaamheden worden in de regel zoveel mogelijk uitbesteed aan de contractnemer. Het ziekzoeken gebeurt toch nog het meest door de contractgever. De bedrijfsvoering verandert in zoverre dat er voor de teelt elders meer geregeld moet worden.

- Hogere transportkosten
- Meer regelen
- Uitbesteden werkzaamheden
- Ziekzoeken zelf, gebrek aan kennis elders

Bedrijven willen en kunnen uitbreiden door elders te telen maar hebben geen ruimte voor uitbreiding verwerkings- en bewaarruimte en groei glasopstanden. Bij een glasopstand groter dan 3.000 m² zou uitbreiding gezocht moeten worden in glaslocaties. De overheid speelt in deze ruimtelijke problematiek een belangrijke rol. De problematiek die in de Bollenstreek speelt is ook aanwezig in het teeltgebied Kennemerland.

Verondersteld mag worden dat bedrijven in de Bollenstreek de voorkeur hebben om in de streek gevestigd te blijven. De meeste geïnterviewde bedrijven geven aan te blijven streven naar groei van het teeltareaal en willen dit bereik door het areaal buiten de Bollenstreek uit te breiden. Voorwaarde voor de groei is de mogelijkheid om de gebouwen bij de hoofdvestiging aan te kunnen passen aan het geteelde areaal. Voor het gevestigd blijven in de Bollenstreek worden de volgende redenen aangegeven:

- Netwerk
- Handel, export
- Personeel
- Prive binding

Bijlage 1 Interview Toekomstperspectieven bollentelers Bollenstreek, Elders telen?

Naam teler:

Woonplaats:

Tel:

1) Beschrijving van het bedrijf.

- Areaal   Hoeveel bij bedrijf, hoeveel elders (gehuurd, eigen,ruil)
- Bouwplan   Gewassen en opvolging
- Ligging van de percelen, centrale verwerkingsplaats? opslag tov bedrijfswoning

2) Welke gewassen/ jaargangen teelt u op afstand en welke bij voorkeur niet?

- Wat was de hoofdreden om buiten de bollenstreek te gaan telen?
- Waren er nog andere redenen om buiten de bollenstreek te gaan telen?
- Hoe bent u op het idee gekomen juist dáár te gaan telen?

3) Welke elementen spelen een rol bij het maken van een keuze van te huren percelen of contract? (In volgorde waar als eerste opgelet wordt)

- Water
- Bodemstructuur
- Ligging
- Bereikbaarheid
- Teler
- Gemeentelijke regelgeving
- Wie bepaalt keuze perceel?

- Recreatie

4) Bij telen op afstand welke werkzaamheden voert u zelf uit en welke worden uitbesteed?

- Sorteren plantmateriaal
- Warm water behandeling
- Planten
- Ziekzoeken
- Spuiten
- Onkruid wieden
- Beregenen
- Oogsten
- Drogen
- Sorteren
- Transport
- Bewaren

5) Wat zijn globaal de verschillende productiekosten hier en daar?

- Arbeid
- Grond
- Transport (# transportvrachten van hier naar daar en andersom per jaar) Wordt eerst gespoeld alvorens transport?)

6) Is er onderscheid in kwaliteit en kwantiteit van het product dat elders geteeld wordt?

- Opbrengst
- Uiterlijk
- % virus
- tarra
- ander ziek en zeer

7) Waar bent u tegen aangelopen wat u van tevoren niet voorzien had?

- ziekten en plagen,
- regelgeving
- onenigheid contract teler
- onregelmatigheid in perceel (verdrogen/verzuipen)
- kwaliteit grond/water/bewerking
- personeel
- diefstal

En hoe hebt u dat opgelost?

8) Wat zijn de grootste risico's en bedreigingen van elders telen

9) a. Welke risico's en bedreigingen zouden opgelost moeten worden?

b. Wat kan de overheid redelijkerwijze bijdragen om de teelt te versoepelen?

c. Wat heeft elders telen voor consequenties voor hier en daar?

10) Wat zijn de redenen dat u in de Bollenstreek gevestigd blijft, of bent u van plan zich op den duur elders te vestigen?

- Prive
- Handel
- Export
- Onderzoek
- Keuring
- Netwerk
- Toelevering

Hoe ziet uw bedrijf er over 10 jaar uit?

Wilt u alle informatie vertrouwelijk houden?

Bij onduidelijkheid mogen we u nog een keer bellen?

Wanneer bent u het best bereikbaar:

Tel: